

УДК 330.332

Коваленко М.О.

аспірант,

Класичного приватного університету

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГІРНИЧОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

У статті представлено результати аналізу функціонування гірничодобувної промисловості України в сучасних умовах, визначено проблеми функціонування та перешкоди розвитку галузі. Запропоновано шляхи підвищення ефективності діяльності підприємств гірничодобувної промисловості України.

Ключові слова: гірничодобувна промисловість, ефективність функціонування добувної промисловості, проблеми розвитку підприємств добувної промисловості України.

Коваленко М.А., СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ГОРНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ

В статье представлены результаты анализа функционирования горнодобывающей промышленности Украины в современных условиях, определены проблемы функционирования и препятствия развития отрасли. Предложены пути повышения эффективности предприятий горнодобывающей промышленности Украины.

Ключевые слова: горнодобывающая промышленность, эффективность функционирования добывающей промышленности, проблемы развития предприятий добывающей промышленности Украины.

Kovalenko M.A., STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF MINING INDUSTRY OF UKRAINE

The article presents the results of analysis of the functioning of the mining industry of Ukraine in modern conditions, defines the problems of functioning and obstacles to the development of the industry. The ways of improving the efficiency of the enterprises of the mining industry of Ukraine are proposed.

Key words: mining industry, efficiency of extractive industry functioning, problems of development of enterprises of extractive industry of Ukraine.

Постановка проблеми. Гірничодобувна промисловість – це одна з галузей економіки України, що найбільш динамічно розвивається і яка будується на основі численних бізнес-процесів. У кожному з цих процесів існують свої проблеми (охорона навколишнього середовища, охорона здоров'я, забезпечення безпеки, зростання державного контролю на ціноутворення на такі товари, як нафта, вугілля, метали), які потребують вирішення під час ведення бізнесу. «Вирішення численних проблем, підвищення ефективності управління та прибутковості підприємств галузі потребують використання сучасних інформаційних технологій. Сьогодні такі технології недостатньо використовуються на підприємствах галузі» [1, с. 158].

За умов раціонального використання існуючого природно-ресурсного потенціалу України можна «... забезпечити конкурентні переваги та надати перспективи для співпраці країни з розвиненими країнами, особливо з тими, природні ресурси яких менш значні або більш вичерпані. Реалізація цих перспектив значною мірою залежить від того, наскільки раціонально буде використана ця тимчасова перевага і наскільки ефективно вирішуватиметься проблема ресурсозбереження, впровадження чистих технологій переробки сировини та виробництва високоякісної конкурентоздатної продукції, створення нових пріоритетних гірничотехнічних систем на основі комбінованих технологій освоєння та утилізації всіх георесурсів у замкнутому технологічному циклі» [2, с. 156].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку та особливостям функціонування гірничорудної галузі України присвячено праці таких науковців, як В. Ковальчук, Н. Розумна, О. Позднякова. Статистичний аналіз галузі розглянуто у працях І. Андріївського, В. Матюхи, М. та ін. Питанням ефективності діяльності підприємств гірничодобувної промисловості присвячено праці таких науковців, як З. Шацька, Т. Ганзюк. Питанням інноваційного розвитку гірничодобувної промисловості присвячені праці О. Бондар-Піддурської, С. Покрошивного, Г. Савицької, В. Савчука та ін.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у здійсненні аналізу сучасного стану та перспектив розвитку гірничої промисловості України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед галузей добувної промисловості одне із провідних місць належить гірничодобувній, підприємства якої здійснюють видобування корисних копалин, а саме, різні галузі гірничої промисловості включають у себе як видобувні виробництва (шахти, кар'єри), так і обробні (збагачувальні, брикетні, агломераційні фабрики тощо).

Гірнича (гірничодобувна) промисловість – комплекс галузей важкої промисловості з розвідування родовищ корисних копалин, видобування їх з надр землі та збагачення корисних копалин [3]. Основні групи гірничої промисловості наведено (рис. 1).

Основні положення стратегії України в гірничій промисловості на найближчу перспективу викладені в «Новій енергетичній стратегії України до 2035 року: безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність».

Гірнича промисловість має специфічні особливості, що впливають на техніко-економічні показники її роботи та процес управління. До числа особливостей відносяться наступні [4]:

- визначальний вплив природних факторів;
- прив'язка до родовищ корисних копалин;
- постійні зміни гірничо-геологічних умов розробки родовищ корисних копалин;
- постійна потреба у відтворенні фронту очисних робіт, що вимагає значних капітальних вкладень, основна частина яких іде не на приріст, а на підтримку досягнутого видобутку;
- обмежений термін служби шахти, що залежить від розмірів запасів корисної копалини шахтного (кар'єрного) поля (від 20 до 60 років і більше);
- висока капіталоемність;
- розмаїтість гірничо-геологічних умов, що обумовлює необхідність використання різних систем розробки, технологій, способів і видів механізації робіт при однаковому способі відпрацювання родовищ;

- важкі умови експлуатації гірничої техніки;
- рухливість робочих місць, тісний взаємозв'язок виробничих і робочих процесів, підвищена небезпека робіт, пов'язана з проведенням буро-вибухових робіт, провадами гірничого тиску тощо;
- менша комфортність умов роботи на гірничих підприємствах, ніж в інших галузях промисловості;
- превалювання трудових ресурсів і грошових ресурсів у вигляді капітальних вкладень.

Найбільшого значення, з усіх галузей гірничої промисловості, має паливнодобувна, а саме добування вугілля, нафти, торфу і горючих сланців.

Вугілля відноситься до основних енергоресурсів України. Необхідність задоволення величезного попиту на вугілля через події на сході України, змусила вугільні шахти нарощувати своє виробництво (табл. 1), що стало причиною надмірної інтенсифікації всіх операцій з видобутку вугілля і виникнення ризику для безпеки.

Аналізуючи таблицю 1 можна побачити про стрімке скорочення видобутку вугілля. Так з 2012 р. по 2017 р. показники видобутку вугілля взагалі усіма шахтами України скоротилися на 57,44 %, видобуток держшахтами – на 79,3 %, видобуток ДТЕК (лідер паливно-енергетичного ринку України) – на 35,42 %, інші – на 74,02 %. Але, для більш коректної інформації, необхідно аналізувати показники 2014 р. і враховувати негативні події на сході України, політичну та економічну кризу. Так з 2014 р. по 2017 р. показники видобутку вугілля взагалі усіма шахтами України скоротилися на 46,31 %, видобуток держшахтами – на 72,88 %, видобуток ДТЕК – на 29,14 %, інші – на 56,91 %. Тобто, ситуація значно не змінилася, усі показники значно знизилися.

Вугледобувна промисловість України стоїть на четвертому місці в Європі (лідерами є Росія, Німеччина і Польща). В Україні зосереджено 4 % світових запасів твердого палива, а промислові запаси вугілля становлять 5961 млн.т [5].

Енергетична стратегія України 2015-2035 рр.: вугілля відходить в минуле, але роль його в період трансформації енергетики значна. «АЕС залишиться базовою потужністю для країни, контролюючи близько 50 % ринку до 2030 р., також роль вугільної генерації в балансі до 2035 р залишиться значною – біля 30 %, запланований перехід Зміївської ТЕС та Придніпровської ТЕС на вугілля марки Г, частка теплової генерації буде знижуватися, частка ВДЕ в потужності може досягти 13 % до 2035 р за рахунок будівництва нових СЕС і ВЕС».

Рис. 1. Групи гірничої промисловості

Джерело: складено за даними [3]

Галузь нафтодобування – галузь паливної промисловості, підприємства якої розвідують і видобувають нафту та попутний нафтовий газ, а також транспортують і зберігають нафту. Нафта й нафтовий газ – важлива сировина для хімічної промисловості і нафтохімічної промисловості.

Як стверджують науковці [5; 6] «Найбільшими запасами нафти володіють (у порядку зменшення): Саудівська Аравія, Росія, Ірак, ОАЕ, Кувейт, Іран, Венесуела, Мексика, Лівія, Китай, США, Нігерія, Азербайджан, Казахстан, Туркменістан, Норвегія. Саудівська Аравія є найбільшим виробником нафти сьогодні і має найбільшу кількість резервів (+267000000000 барелів), а США є найбільшим споживачем нафти. В Україні існують певні ресурси, які можуть зробити її енергонезалежною. В 70-х роках минулого століття Україна забезпечувала себе власними ресурсами й видобувала майже 70 млрд.куб.м природного газу, а сьогодні – трохи більше 20 млрд. куб. м. Сьогодні карпатський регіон має вирішальне значення в історії розвитку нафтодобування в Україні, а перші родовища нафти та газу було відкрито в 1936 р. в Східній Україні. За роки Незалежності видобуто понад 450 млрд.куб.м газу й 100 млн.т нафти та газового конденсату. Загалом з надр України за історію газової промисловості видобуто 2 трильйони куб.м газу. Тобто, потенціал щодо розвитку галузі в Україні існує».

Таблиця 1

Видобуток вугілля на шахтах України, млн.т

Об'єкти видобутку	Роки							2017 до 2014, +,-
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Видобуток вугілля, всього	82,0	86,0	83,6	65,0	39,7	40,9	34,9	-47,1
з них:								
-держшахти	23,2	24,9	24,1	17,7	6,7	5,8	4,8	-18,4
-ДТЕК	38,4	39,6	40,0	35,0	26,7	29,2	24,8	-13,6
-інші	20,4	21,5	19,5	12,3	6,3	5,9	5,3	-15,1

Джерело: складено за даними [7; 8]

Таблиця 2

Видобуток окремих видів продукції гірничої промисловості за 2011-2016 роки

Показники	Роки						2017 р. до 2012 р., %
	2012	2013	2014 ¹	2015 ¹	2016 ¹	2017 ¹	
Вугілля кам'яне, млн.т	64,7	63,3	44,7	28,2	29,5	24,8	-61,0
Нафта сира, у тому числі нафта, одержана з мінералів бітумінозних, млн.т	2,3	2,2	2,0	1,8	1,6	1,5	-34,78
Газ природний скраплений або в газоподібному стані, млрд.м ³	19,3	20,4	19,8	19,2	19,6	20,1	+4,15
Руди, концентрати залізо-рудні неагломеровані, млн.т	82,0	69,9	68,1	66,8	62,6	60,5	-26,22

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: складено за даними [7; 8]

На сьогодні ПАТ «Укрнафта» – найбільша українська нафтовидобувна компанія. Видобуток окремих видів продукції гірничої промисловості за 2011-2016 роки наведено (табл. 2).

Підсумовуючи дані гірничодобувної промисловості можна зробити висновки про погіршення ситуації у цій галузі. А саме з 2012 р. по 2017 р. випуск продукції у добуванні кам'яного та бурого вугілля зменшився – на 61,0 %, металевих руд – на 26,22 %, добуванні сирової нафти – на 34,78 %. Але треба зауважити, що за цей період видобуток природного газу, навпаки, збільшився – на 4,15 %. Тобто, найбільше знизилися показники видобутку кам'яного та бурого вугілля. Це пов'язано, перш за все, з тимчасово окупованими територіями Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частиною зони проведення антитерористичної операції.

Аналізуючи ситуацію на ринку вугілля України, можна виділити проблеми, які стримують розвиток галузі, а саме: енергетична криза та дефіцит вугілля марки А (антрацит), поставка вугілля з міжнародних ринків є проблематичною і дорожчою, імпорт з РФ недоцільний через політичні міркування, через балансові обмеження енергосистеми подальше збільшення виробництва електроенергії за рахунок атомної енергетики є неможливим, непрозорість ринку вугілля, недосконалість цінової та тарифної політики, присутність нелегальної вугільної продукції, впровадження ринку електричної енергії (виробництво е/е з вугілля у 2017 р. було на рівні 30 %).

Також можна виділити і причини занепаду вугільної галузі: втрачання контролю над усіма антрацитовими шахтами на окупованій території, незаповненість складів (ТЕС, ТЕЦ), відсутність стратегічного бачення розвитку галузі, не диверсифікований ринок поставок вугілля в Україні, відсутність прогнозного балансу попиту та пропозицій і стратегічного планування видобутку, відсутність національного індикатора ціни на енергетичне вугілля, відсутність контролю за встановленням ціни адміністративними органами.

Висновки з проведеного дослідження. Щодо поліпшення ситуації вугільної галузі України

потрібно, по-перше, запровадити електронну біржову торгівлю вугіллям. Реформування галузі у цьому напрямку має значні переваги: формування організованого та відкритого товарного ринку, прозорість діяльності та ефективне ціноутворення, створення прозорого механізму формування цінових індексів та котирувань, можливість впровадження похідних фінансових інструментів, підвищення привабливості об'єктів галузі при приватизації, унеможливлення появи нелегального видобутку.

По-друге, необхідно зайнятися модернізацією усіх вугільних підприємств, а саме: необхідно провести автоматизацію електроприводів (насоси, вентилятори, конвеєри), модернізувати систему освітлення та систему вентиляції, утилізувати шахтний метан в когенераційних установках з виробництвом електроенергії та тепла, застосовувати систему тригенерації для виробництва холоду для систем шахтної вентиляції. Тобто необхідно провести облік енергоресурсів, втілити енергоменеджмент, провести енергоаудит, запровадити енергосервіс.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шацька З.Я., Ганзюк Т.Д. Шляхи підвищення ефективності діяльності підприємств гірничодобувної промисловості в сучасних умовах. Економіка та управління підприємствами. Причорноморські економічні студії. 2016. Випуск 10. С. 158-161.
2. Ковальчук В. А., Короткий В. Ю. Перспективи та ризики гірничорудної галузі України в контексті сталого розвитку. БІЗНЕС-СІНФОРМ. Економіка промисловості. 2013. № 8. с. 155-160.
3. Вільна енциклопедія «Вікіпедія». https://uk.wikipedia.org/wiki/Гірнич_промисловість
4. Фактори сталого розвитку в гірничодобувній промисловості <http://isdc.com.ua/wp-content/uploads/2016/10/5.pdf>
5. Бондар-Підгурська О.В. Науково-методичні аспекти інноваційного розвитку гірничодобувної промисловості в контексті сталого зростання. Науковий вісник НГУ. 2014. № 1. С. 143-152.
6. ТОП-20 цікавих фактів про нафту та газ. <http://www.nrv.org.ua/топ-20-цікавих-фактів-про-нафту-та-газ/>
7. Державна служба статистики України. <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. Міністерство енергетики та вугільної промисловості України. http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/article?art_id=245270255&cat_id=245030702